

DEVR-İ HAMİD

Sultan II. Abdülhamid

HAZIRLAYANLAR

Prof. Dr. Mehmet Metin HÜLAGÜ
Doç. Dr. Şakir BATMAZ
Doç. Dr. Gülbadi ALAN

Cilt

4

Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 184 / 2011- Kayseri

Telif hakkı Erciyes Üniversitesi'ne ait olup, tamamen veya kısmen yayınlanamaz.

Takım No : 978-975-6478-68-4

ISBN 978-975-6478-72-1

DEVİR-I HAMİD
Sultan II. Abdülhamid

Sultan II. Abdülhamid ve Hamidiye Marşı

Yrd. Doç. Dr. Nuri ÖZCAN
Marmara Üniversitesi,
nozcan@marmara.edu.tr.

Osmanlı döneminde, bugünkü anlamıyla bir *millî marş* geleneği mevcut değildi. Kuruluşundan itibaren devamlı gelişme göstererek büyük bir askerî kuruluş haline gelen *Mehterhane*, resmî-askerî musiki takımı idi. Mehterler sadece savaş ve yürüyüş havaları çalan bir askerî topluluk olmayıp peşrev, saz semaîsi gibi saz; nakış, murabba, semaî gibi söz eserleriyle klâsik fasıllardan eğlendirici eserlere kadar zengin repertuarı ile geniş bir saz kadrosunu bünyesinde barındıran bir açık hava orkestrası niteliğindediydi. Sultan II. Mahmud zamanında Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra (1826) kurulan yeni tarz ordunun ihtiyacını karşılayamayacağı düşüncesiyle mehterhane de lağvedilmiş ve yerine Avrupa bandoları örnek alınarak *Muzika-i Hümayun* kurulmuştur. Mehterhanenin lağvedilmesi gerekçelerinden biri olarak da, yeni askerî eğitim düzeniyle mehter musikisinin ritmi arasındaki uyumsuzluk gösterilmiştir. *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye* adı altında Osmanlı ordusu yeniden yapılırken Batı örneğine göre kurulan ilk bando önceleri Süvari borazanı Vaybelim Ahmed Ağa ile trampetçi Ahmed Usta tarafından çalıştırılmaya başlandı. Ancak daha sonra bu görev Monsieur Manguel'e verildi. Manguel'den iyi bir sonuç alınmaması üzerine Sardunya Elçiliği vasıtasıyla İtalya'dan Giuseppe Donizetti (ö. 1856) adlı müzik eğitimcisi ve bando şefi *Osmanlı Devleti Muzıklarının Genel Eğitmeni* unvanıyla İstanbul'a gönderildi (1828)¹. Donizetti, nota öğretimi ile başlattığı müzik eğitimini, İtalya'dan yeni hocalar ve sazlar da getirterek devam ettirdi ve kısa zamanda *Muzika-i Hümayun* adını alan saray bandosunu kurdu. İşte, padişahlar adına marşlar bestelenip bu marşların devletin *resmî marşı* tanınması, bu dönemden sonra başlayan bir süreçtir.

¹ Bülent Aksoy, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Müsiki ve Batılılaşma", *Tanzimât'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul 1985. c. 5, s. 214, 216.

Donizetti'nin 1829'da Sultan II. Mahmud için bestelediği *Mahmudiye Marşı*, Osmanlı Devleti'nde ilk resmî marştır. Beylerbeyi Sarayı'nda 1831 yılı ilkbaharında padişahın huzurunda çalınan marşı padişah çok beğenmiş ve Donizetti'yi *nişan-ı iftihar* ile taltif etmiştir. Sultan II. Mahmud'un ölümü üzerine (1839) tahta çıkan Sultan Abdülmecid için Donizetti *Mecidiye Marşı*'nı besteledi ve resmî merasimlerde bu marşın çalınması kararlaştırıldı. 1861 yılında Sultan Abdülaziz tahta çıktığı zaman, Donizetti'den sonra Muzıka-i Hümayun'da bando ve orkestranın başına getirilen İtalyan asıllı Calliste Guatelli (ö. 1899)'nin bestelediği *Aziziye Marşı* da Abdülaziz döneminin resmî marşı oldu. Sultan V. Murad padişah olduktan sonra (1876), babası Abdülmecid için bestelenen *Mecidiye Marşı*'nı resmî marş olarak kabul etti. 1876'da Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkması münasebetiyle, Muzıka-i Hümayun kumandanlarından Necib Ahmed Paşa'nın (ö. 1883) bestelediği *Hamidiye Marşı*, II. Abdülhamid'in uzun saltanat yıllarının

resmî marşı oldu. Bu marş II. Meşrutiyet'in ilanından sonra (1908) değiştirildi ve sözleri *Bir fedâi milletiz mert oğlu mert Osmanlıyız* mısraıyla başlayan, Lübnanlı besteci Vadya Sabra'ya ait olan marş, resmî marş olarak kabul edildi. II. Abdülhamid'in hâline kadar (27 Nisan 1909) kısa bir süre icra edilen bu marş yerini, Sultan Reşad (V. Mehmed)'in cülusundan sonra İtalyan asıllı Italo Selvelli (ö. 1930?)'nin bestelediği güftesiz *Reşâdiye Marşı*'na bıraktı. Sultan Vâhideddin (VI. Mehmed) tahta çıkınca (1918), dedesi II. Mahmud için Donizetti'nin bestelediği *Mahmûdiye Marşı*'nı, resmî marş olarak ilan etti².

Yukarıda görüldüğü gibi Osmanlı'nın son dönemi yani Muzıka-i Hümayun'dan sonraki dönem ürünü olan marşlar özellikle Muzıka-i Hümayun kumandanları tarafından yapılan bestelerle ciddî bir sayıya ulaşmıştır. Bu besteler arasında resmî marşlar dışında padişahlar için bestelenmiş eserler de bulunmaktadır. Guatelli'nin *Mecidiye*, Necib Ahmed Paşa'nın *Mecidiye* ve *Aziziye* marşları bunlardandır. Ayrıca, çeşitli konular etrafında Cumhuriyet öncesi döneme ait 550 civarında marş bestesinin tespit edilmiş olduğunu burada zikretmeliyiz³.

II. Abdülhamid ve Musiki

Batılılaşma hareketlerinin ilgiyle takip edildiği ve Batı musikisinin eğitim ve öğretiliyle iyiden iyiye kendini hissettirmeye

2 Suha Umur, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Resmî Marşlar (Padişah Marşları)*, Tarih ve Toplum, İstanbul 1986, Sy.35, s. 5-9.

3 Etem Üngör, *Türk Marşları*, Ankara 1965, s. 41-42.

başladığı bir ortamda yetişen II. Abdülhamid, daha çocukluğunda Batı musikisiyle ilgilenmeye başlamıştır. Şehzadelğinde, Muzika-i Hümayun kumandanlarından Paul de Dussap ve Fransız Alexandre Efendi'den musiki, C. Guatelli'den piyano dersleri aldı⁴. Ayrıca Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu ve Naum Tiyatrosu'ndaki programlara sıkça devam ettiğinden İtalyan müziği ve operalarıyla yetişmiş, G. Donizetti ve François Lombardi'den de dersler almıştır⁵.

II. Abdülhamid'in kendi ifadelerinden, onun musikiyi sevdiği, iyi nota bildiği, oldukça iyi piyano ve biraz da keman çaldığı, daha çok alafanga musikiyi tercih ettiği ve bilhassa opera ve operetlerden çok hoşlandığı anlaşılmaktadır⁶. Padişahı gençliğinden beri tanıyan, dönemin Paris elçilerinden Salih Münir Çorlu da *Padişahın ara sıra piyanoda İtalyan havaları çalarak eğlendiğine şahit olduğunu* söylemiştir⁷. Bu konuda P. Dussap şunları anlatıyor: *Abdülhamid bazı akşamlar çalgı çaldırıp eğlenirdi. Keman nevinden âletler ile piyanodan mürekkep kuvarteleri pek severdi. Böyle bestelenmiş bir parça çaldıktan sonra benden bir şey teganni etmemi rica eder, sonra mûsiki üzerine mubâhase açardı*⁸. Abdülhamid piyano, keman ve viyolonsel gibi kendi sevdiği sazları çalan sanatçılarla yakından ilgilenirdi. Meselâ Muzika-i Hümayun'da I. keman Vondra Bey'i Paris'e göndermiş ve orada uzun süre musiki eğitimi

II. Abdülhamid'in çocuklarından Mehmed Selim, Naime ve Ayşe Sultan iyi birer piyanist; Mehmed Abdülkâdir Efendi iyi bir kemânî ve Abdürrahim Efendi de iyi bir viyolonselci olarak tanınmışlardı.

almasını sağlamış ayrıca Muzika-i Hümayun flütistlerinden Safvet (Atabinen) Bey'i eğitim için Paris'e göndermiştir.

Abdülhamid, Batı musikisine gösterdiği ilginin, çocuklarında da devam etmesini önemsemiştir. Kızı Ayşe Sultan bu konuda şu bilgileri veriyor: *Evlatlarının müzikle meşgul olmasını ister, bize piyanolar ve muhtelif musiki âletleri alırdı. Huzurunda piyano çaldırır; dinler, yanlışlarımızı düzeltir; tempolara dikkat eder; 'böyle çalınmaz, tekrar ediniz' derdi*⁹. II. Abdülhamid'in çocuklarından Mehmed Selim ve Mehmed Burhaneddin Efendilerle Zekiye, Naime ve Ayşe Sultan iyi birer piyanist; Mehmed Abdülkâdir Efendi iyi bir kemânî ve Abdürrahim Efendi de iyi bir viyolonselci olarak tanınmışlardı.

4 Refik Ahmet Sevensil, Türk Tiyatrosu Tarihi-IV-Saray Tiyatrosu, İstanbul 1962, s. 101.

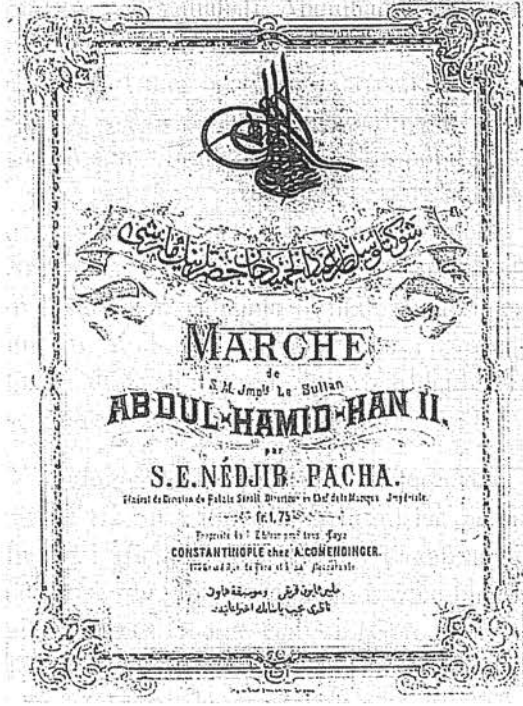
5 Nihat Ergin, Yıldız Sarayı'nda Müzik, Abdülhamid II. Dönemi, Ankara 1993, s. 3.

6 Mahmut Ragıp Kösemihal (Gazimihal), Türkiye-Avrupa Müsiki Münasebetleri, İstanbul 1939, s. 155.

7 Refik Ahmet Sevensil, aynı eser, s. 101.

8 Süleyman Kâni İrtem, Osmanlı Sarayı ve Harem'in İçyüzü, Yayına Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 1999, s. 321.

9 Ayşe Osmanoğlu, «Babam Sultan Abdülhamid (Hâtıralarım)», İstanbul 1986, s. 29.

Abdülhamid döneminde batılı bando, orkestra, opera, operet ve koroların kurulup çalışmalarına ve yoğun faaliyet göstermelerine rağmen Türk musikisi de çeşitli formlarıyla yaşamaya devam etmekteydi. Sarayda Muzıka-i Hümayun'un, fasıl heyeti ve müezzinân kısımlarından oluşan Türk musikisi bölümündeki müezzinler, saraydaki dinî törenlerde görev yapıp aynı zamanda fasıl heyetinde de yer almakta idiler. Ayrıca *fasl-ı atik* ve *fasl-ı cedid* olarak ikiye ayrılan fasıl heyetinin *fasl-ı atik* bölümünde Türk musikisi sazlarıyla Türk musikisi örnekleri seslendiriliyor; *fasl-ı cedid* bölümünde ise Türk ve Batı müziği sazlarının iştirakiyle Batı müziği tonalitelerine yakın makamlarda bestelenmiş peşrev, saz semâisi, şarkı, köçekçe ve oyun havalarının armonize edilmesiyle oluşan bir repertuar icrâ ediliyordu¹⁰. II. Abdülhamid'in Türk musikisi hakkındaki görüşleri, kendi

ifadeleriyle şöyle idi: *Doğrusu alaturka musikiden pek o kadar hoşlanmam. İnsana uyku getirir. Alafranga müsikiyi tercih ederim. Bilhassa opera ve operetler hep hoşuma gider. Hem size bir şey söyleyeyim mi? Alaturka dediğiniz makamlar Türklere ait değildir. Yunanlılardan, Acemlerden, Araplardan alınmıştır. Türk çalgısı davulla zurnadır derler ya, bunda da tereddüdüm vardır. Bu iki çalgı da Arapların imiş. Bir tarihte, Türkistan taraflarında seyahat etmiş bir zattan tahkik ettim. O tarafların köylerinde eskiden beri çalınan çalgı sazmış. Bizde de Anadolu'nun asıl Türk köylerinde daima saz çalınmış¹¹. Türk musikisi tarihi ile ilgili tamamen yanlış bilgileri aksettiren bu ifadelerden, II. Abdülhamid'in Türk musikisi konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı anlaşılıyor.*

Yukarıdaki bilgileri değerlendirdiğimizde, musikiyi bir sanat olarak değil, bir eğlence unsuru olarak telakki ettiği anlaşılan II. Abdülhamid'in yetişme tarzının bir sonucu olarak musiki tercihini Batı musikisi yönünde yaptığı açıkça gözlenmektedir. Ancak her şeye rağmen döneminde onun, Türk musikisini ve sanatkârlarını desteklediği ve himaye ettiği de görülmektedir: Meselâ, padişahın şehzadeligi döneminden beri sarayda bulunan ünlü bestekâr ve hanende Hacı Ârif Bey'i (ö. 1885), hayatının sonuna kadar desteklemiş ve gereken saygıyı göstermiş, ayrıca Hacı Ârif Bey'in oğlu Cemil'in iyi bir viyolonselist olmasını sağlamıştır.

Son derece çalkantılı siyasî bir ortam içerisinde uzun süren padişahlığında II. Abdülhamid'in musikide yaptıkları ve yapmadıkları konusundaki şu sözleri belki de bu

10 Nuri Özcan, "Muzıka-i Hümayûn", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2006, c. 31, s. 423.

11 Mahmut Ragıp Kösemihal (Gazimihal), aynı eser, s. 155.

دونیزتی پاشا - موسیقہ عسکر یہ من مؤسی
Giuseppe Donizetti Pacha.
Organisateur des Musiques Imp. Ottomanes.

یادداشت قسطنطنیہ
Souvenir de Constantinople.

Donizetti'nin 1829'da Sultan II. Mahmud için bestelediği Mahmudiye Marşı, Osmanlı Devleti'nde ilk resmî marştır. Beylerbeyi Sarayı'nda 1831 yılı ilkbaharında padişahın huzurunda çalınan marşı padişah çok beğenmiş ve Donizetti'yi nişan-ı iftihar ile taltif etmiştir.

konudaki son noktaya işaret ediyor: *Mûsikiyi çok sevmeme rağmen, ne yazık ki gâileli bir hayat bana mûsikiye lâzım gelen vakti ver-dirtmedi*¹².

bestelediği *Hamidiye (I. Meşrutiyet) Marşı*'nı seçmiş ve bu marş 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Osmanlı Devleti'nin resmî marşı olmuştur. Bu eseri resmî marş olarak kabul

Hamidiye Marşı

II. Abdülhamid tahta çıktığı zaman pek çok sanatkar marş besteleyerek padişaha takdim etmişlerdir. Bu marşların hepsini bizzat çaldırıp dinleyen padişah bunlar arasında, Muzika-i Hümayun kumandanlarından Yesârîzâde Necib Ahmed Paşa'nın (ö. 1883)¹³

kurulan Muzika-i Hümayun'da devam ettirdi. 1846'da mülâzım rütbesiyle saray bandosuna flütist olarak alındı. Burada ferik rütbesine kadar terfî etti. 1856'da Muzika-i Hümayun kumandanlığına getirildi. Sultan Abdülaziz döneminde rütbesi indirilerek Rûsûmât Meclisi üyeliğine tayin edildi. II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle tekrar Muzika'daki görevine döndü. Bu görevde iken 28 Nisan 1883'te vefat etti ve padişahın isteğiyle II. Mahmud türbesine defnedildi. Muzika-i Hümayun'da G. Donizetti'den aldığı, flüt, keman, piyano dersleri yanında armoni ve bando konusunda da kendini yetiştirdi. Yukarıda zikredilen Hamidiye Marşı'ndan başka Mecidiye ve Aziziye adlı iki marş daha bestelemesinin yanı sıra peşrev, saz semâisi ve şarkılarla piyano için bazı polka ve mazurkalar besteledi. Daha geniş bilgi için bkz: Nuri Özcan, "Necib Ahmed Paşa, Yesârîzâde", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2006, c. 32, s. 488-489).

12 Ayşe Osmanoğlu, aynı eser, s. 29.

13 Ünlü hattat Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin büyük oğlu olan Necib Ahmed Paşa (1815-1883), 9 yaşında girdiği Enderun'daki eğitimini, yeni

eden padişah, Necib Ahmed Paşa'ya bir de köşk bağışlamıştır. Eserin gerekli düzenlemeleri ise C. Guatelli tarafından yapılmıştır.

Marşın sözleri şöyledir:

*Ey velî-i ni'met-i âlem şehinşâh-ı cihân
Taht-ı âl-i baht-ı Osmâniye verdin izz ü şân (taht-ı şân)*

*Sâye-i lütf-i hümmâyununla âlem kâmurân
Saltanatla çok zemân Sultan Hamîd zevk et hemân*

Çok yaşa ey pâdişâhım devletinle çok yaşa

*Çok yaşa ey pâdişâhım şevketinle çok yaşa*¹⁴.

Kendisi için en çok marş bestelenen padişah Sultan II. Abdülhamid'dir. Tabii bunda uzun süre tahtta kalmasının büyük rolü olmuştur. Tahta çıkışı münasebetiyle bestelenen marşların yanı sıra cülus yıldönümleri sebebiyle bestelenen marşlar ve ayrıca medhiyeler de göz önüne alındığında sayının daha da yükseleceği muhakkaktır. Otuz üç yıl süreyle okunup çalınan resmî marşın dışında *Marş-ı Sultânî*, *Abdülhamid Marşı*, *Hamidiye Marşı* gibi adlar altında II. Abdülhamid için bestelenmiş güfteli / güftesiz marşların önemli bir kısmının listesini şöyle verebiliriz:

- Sermüezzîn Rifat Bey (ö. 1888). C. Guatelli tarafından çok seslendirilmiş / İlk mısırâ: *Ey keremkâr-ı mekârım* (beste tarihi: 1880).
- Dikran Çuhacıyan (ö. 1898). Çok sesli / İlk mısırâ: *Şehinşâh-ı âl-i tebâr* (beste tarihi: 1895 veya 1897).
- C. Guatelli (ö. 1899). Çok sesli.

- P. Dussap (ö. 1905 ?). Çok sesli.
- B. Bisani (Pisani). Piyano için çok sesli.
- Ahmed Ârifî Bey (ö. 1908). Şevkefzâ makamında / İlk mısırâ: *Masdar-ı adl ü inâyetin ey şehâ*.
- Kânûnî Hacı Ârif Bey (ö. 1911). Hicazkâr makamında / İlk mısırâ: *Ey şehinşâh-ı cihân-efrûz ve'y zill-ı Hudâ*.
- Laurette Rosette (ö. 1920 ?). Çok sesli.
- Nebîle hanım (ö. 1925 ?). Padişah'ın cülûsunun 25. yılı münasebetiyle.
- Santûrî İbrahim Edhem Bey (ö. 1926). Nihavend makamında / İlk mısırâ: *Bugün dünyâyı tenvîr eyleyen mihr-i hilâfettir*.
- Mehmed Zâti Arca (ö. 1951). İlk mısırâ: *Ey şeh-i kân-ı adâlet hazreti Gâzi Hamîd* (beste tarihi: 1895).
- Osman Zeki Üngör (ö. 1958). İlk mısırâ: *Şeh-i âlem meh-i enver hünkârım sensin*¹⁵.

14 "Hamidiye Marşı", Tarih ve Toplum, İstanbul 1986, Sy.32, s. 16-17.

15 Etem Üngör, aynı eser, s. 43-65; Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Müzikisi Ansiklopedisi, Ankara 1990, c. I-II, ilgili maddeler.

KAYNAKLAR

- "Hamidiye Marşı", *Tarih ve Toplum*, Sy.32, İstanbul 1986.
- Aksoy, Bülent, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Müsiki ve Batılılaşma", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul 1985.
- Ergin, Nihat, *Yıldız Sarayı'nda Müzik, Abdülhamid II. Dönemi*, Ankara 1993.
- İrtem, Süleyman Kâni, *Osmanlı Sarayı ve Harem'in İçyüzü*, Yayına Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 1999.
- Mahmut Ragıp Kösemihal (Gazimihal), *Türkiye-Avrupa Müsiki Münasebetleri*, İstanbul 1939.
- Osmanoğlu, Ayşe, *Babam Sultan Abdülhamid (Hâtıralarım)*, İstanbul 1986.
- Özcan, Nuri, "Muzıka-i Hümâyûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, c. 31, s. 423.
- Özcan, Nuri, "Necib Ahmed Paşa, Yesârîzâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, c. 32.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türk Müsikisi Ansiklopedisi*, c. I-II, Ankara 1990.
- Sevengil, Refik Ahmet, *Türk Tiyatrosu Tarihi-IV- Saray Tiyatrosu*, İstanbul 1962.
- Umur, Suha, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Resmî Marşlar (Padişah Marşları)", *Tarih ve Toplum*, Sy. 35, İstanbul 1986.
- Üngör, Etem, *Türk Marşları*, Ankara 1965.